

ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך

מזכירים בהרבה תפלות ירושלם וציון, וצ"ב מה ביניהם. מה חסר לנו ועל מה אנחנו מבקשים?

ציון. בתפלה אומרים 'המחזיר שכינתו לציון', 'השב שכינתך לציון', 'ציון משכן כבודך'. מבחינה גיאוגרפית ציון היתה מצודה בירושלם בימי דוד, שדוד לכדה מיד היבוסים כמבואר בתחלת ספר שמואל ב' (ה' ו ט): **"וילך המלך ואנשיו ירושלם אל היבוסים וישב הארץ... וילכד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד... וישב דוד במצודה ויקרא לה עיר דוד..."**. אך אין זה מקום בית המקדש - רק בסוף הספר (פ' כד טז-כה וברד"ק) מצא דוד המלך מקום בית המקדש בגורן אֶרְנָנָה.

הנה לביהמ"ק שתי בחינות - אחת שהוא המקום המקודש לעבודה, שמקריבים בו הקרבנות¹, ואחת שהוא המשכן לכבודו ית' ולארון הברית². לאחר חורבן שילה נפרדו שתי הבחינות. את קרבנות הצבור והפסח הקריבו בבמה גדולה שהיתה תחלה בנוב ואח"כ בגבעון. ארון הברית לאחר שהוא חזר מהפלשתים היה בקרית יערים, דוד המלך הביאו לבית עובד אדום (הפטרה של אחרי מות) ואח"כ לציון 'וילך דוד ויעל את ארון הא' מבית עבד אדם **עיר דוד** בשמחה (ש"ב פ"ו). רק עם בנין ביהמ"ק באו שוב שתי הבחינות יחד כאשר שלמה המלך הביא הארון לבית קה"ק "אז יקהל שלמה... להעלות את ארון ברית ד' **מעיר דוד היא ציון**... ויבאו הכהנים את ארון ברית ד' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים (מלכים א' פ"ח)".

איברא, בזמן דוד היה במקום הגיאוגרפי ציון משכן הארון עם הכפורת והכרובים, מקום מנוחת השכינה. אך כונת השם 'ציון' לא היתה לאתר הגיאוגרפי, כי אם לשכינה ולארון שהיו שם. כך מבאר הראב"ע (תהלים יד ז) "מי יתן מציון - כמו 'ומציון יסעודך' בעבור היות הכבוד עם הארון [שם] בימי דוד"³. נראה כי יחד עם העברת הארון לביהמ"ק, הועבר גם השם 'ציון'. לכן תקנו בתפלה 'המחזיר שכינתו לציון', 'השב שכינתך לציון', 'הר ציון משכן כבודך'. כי ציון הוא שם המקום המיועד למשכן הארון, למקום מנוחת השכינה.

ובא גם השם 'ציון' על כל העיר - 'וקראו לך עיר ה' ציון קדוש ישראל' (ישעיה ס יד) ובתפלה 'והביאנו לציון עירך ברינה' ע"ש השכינה שבתוכה (כי כבודו יראה בה - רד"ק שם). ובדברי רז"ל מצאנו "כל העוסק בתורה לשמה מקרב את הגאולה שנא' 'ולאמר לציון עמי אתה' (סנהדרין צט:)" דרשו ציון על עוסקי התורה כי השכינה שרויה ביניהם כמבואר באבות פ"ב. והיא גם מקום מלכות ב"ד והסנהדרין (לקמן בשם המלבי"ם)

"היטיבה ברצונך את ציון" פ"י הגאון דון דוד אבן יחייא הספדי: ר"ל שישים שכינתו שם המכונה ב'טוב' כאומרו 'אני אעביר כל טובי על פניך'. השווה תהלים סה ה: **אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב יִשְׁכֵּן תַּחְרִיב נִשְׁפָּעָה בְּטוֹב בֵּיתָהּ קִדְשׁ הַיְקָלָהּ** - אשר פירש"י: אשרי - מי אשר תבחר ותקרב

[מנהג הספרדים בשבת, מנהג כולם בש"ת: אתה הראת לדעת. כי ד' הוא האלקים. אין עוד מלבדו:]

מסכת סופרים - "פורסים על שמע": **אין כמוך באלקים ה' ואין כמעשיך. מלכותך מלכות כל עולמים. וממשלתך בכל דור ודור: ד' מלך. ד' מלך. ד' מלך לעולם ועד: ד' עז לעמו יתן. ד' יברך את עמו בשלום:**

מנהג פיהם: אב הרחמים. היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלם:

כי כך לבד בטחנו. מלך ק-ל רם ונשא ארון עולמים:

מנהג דרום צרפת וספרד: ויהי בנסע הארץ ויאמר משה. קומה ד' ויפצו איביך. וינסו משנאיך מפניך:

כי מציון תצא תורה. ודבר ד' מירושלים:
כה"ג: **ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:**

שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד:
אחד אלקינו. גדול אדונינו. קדוש (ונורא) שמו:

ש"ץ: גדלו לך אתי. ונרוממה שמו יחדו:
קהל: לך ד' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים וכארץ: לך ד' הממלכה והמתנשא לכל לראש:
רוממו ד' אלקינו והשתחוה להדם רגליו קדוש הוא:
רוממו ד' אלקינו והשתחוה להר קדשו כי קדוש ד' אלקינו:

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא. כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל. צור העולמים ארון כל הבריות אלוק"ק כל הנפשות. היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם. קדשתו על החיות וקדשתו על כסא הכבוד:

ובכן יתקדש שמך בנו ד' אלקינו לעיני כל חי. ונאמר לפניו שיר חדש. ככתוב, שירו לאלקים זמרו שמו. סלו לרכב בערכות בקה-שמו ועלו לפניו:

ונראהו עין בעין בשוכו אל נהור. ככתוב, כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון:
ונאמר, ונגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדו. כי פי ד' דבר:

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים וזכור ברית איתנים. ויציל נפשותינו מן השעות הרעות. ויגער ביצר הרע מן הנשואים. ויחן אותנו לפלישת עולמים. וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים: ש"צ בקול ויעזר ויגן ויושיע לכל החוסים בו. ונאמר אמן:

הכל הבו גדל לאלקינו ותנו כבוד לתורה.

כהן קרב. יעמוד (פלוגי בן פלוגי) הכהן.

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:

.....

היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלם - הוא פסוק בסוף מזמור נ"א, המזמור שבו דוד המלך התודה לאחר שבא אליו נתן הנביא אודות מעשה בת שבט. במזמור התחנן דוד שהשי"ת יחזיר לו רוח הקודש, עיי"ש ברד"ק.

¹ ע"י ברמב"ם ריש הל' בית הבחירה: מ"ע לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגים אליו שלש פעמים בשנה.

² ע"י בפ"י הרמב"ם ריש פ' תרומה: עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון.

³ וכ"כ בעוד מקומות בתהלים שציון היא מקום הכבוד.

אשר ישכן בחצריך. נשבעה בטוב שבביתך ומקדושת היכלך ששכינתך שורה שם:

וז"ל רד"ק שם: **אשרי תבחר ותקרב**. אשרי מי שאתה מקרב. **ישכן חצריך**. אשרי מי שיגיע לזמן הישועה, הדור שתבחר בו ותקרב אותו אליך להעלותו מהגלות ויזכה שישכון בחצריך. **נשבעה בטוב ביתך**, אמר על לשון אותם שיהיו אז בעת הישועה, **נשבעה בטוב ביתך**. כלומר, בכבוד שישכון שם במקום שהוא קדוש היכלך. כלומר, המקום המקודש בהיכלך, והוא הדביר ששם הארון ושם הכבוד חונה: [בשבת ויו"ט אנחנו מתפללים: שבענו מטובך ושמחנו בישועתך!!]

~~~~~

ירושלם. בתפלה 'ירושלם עירך' - ירושלם מקודשת מא"י ומעריה "לפנים מן החומה מקודש מהם שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני" (כלים א' ח') אשר על אכילתם אמרה תורה "למען תלמד ליראה את ה' כל הימים" (דברים יד כג). ירושלם היא המקום לעליה רוחנית.

בתפלה בא גם 'והביאנו... לירושלם בית מקדשך' כי ביהמ"ק בתוכה או ש'ירושלם' בא ככנוי לביהמ"ק; 'השב סדר העבודה לירושלם' כי ביהמ"ק הוא מקום העבודה - הוא מקום המזבח, מקום עבודת הקרבנות והוא מקום עבודת התפלה. "עבדהו במקדשו" - ללכת שם להתפלל בו ונגדו כמו שביאר שלמה - רמב"ם סה"מ מ"ע ה'. כונתו לתפלת שלמה הארוכה בחנוכת בית המקדש שישמע מן השמים את התפלות בבית המקדש ונוכחו (מלכים א' ח כב-נג עיי"ש). גם כל מזמור ל' "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" אינו אלא על תפלה, כי הבית בית תפלה. "מצות עשה להתפלל בכל יום... והכל היו מתפללים נוכח המקדש בכל מקום שיהיה" - רמב"ם ריש הל' תפלה. "והביאותים אל ה' קדשי ושמחתים בבית תפלת, עולותיהם וזבחתיהם לרצון על מזבחי...". על כן נראה שהשם ירושלם מקושר לבחינת עבודה שבבית המקדש - היא המקום לעליה רוחנית, לעבודת ה'.

~~~~~

תבנה חומות ירושלם: על מה אנחנו מתפללים "תבנה חומות ירושלם", מה המשמעות של החומות של ירושלם?

כפ"ב של זכריה באה נבואה כי לא יהיה צורך בירושלם לחומה בנויה להגנה מפני אויבים: "והנה המלאך הדבר בי יצא ומלאך אחר יצא לקראתו: ויאמר אל[ו]י רץ דבר אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלם מרב אדם ובהמה בתוכה: ואני אהיה לה נאם ד' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה: רש"י: ואני אהיה לה. למן כאילו חומת אש סביב לה, וגם בתוכה תשכון שכינתי לכבודכם:

על מה כן צריכים מחיצה סביב לירושלם?

הזכרנו שמעשר שני וקדשים קלים נאכלים רק לפנים מן החומה - כי צריכים להֶאָכֵל "לפני ה'" - כלשון הכתוב כפ' ראה (דברים יד כג) "ואכלת לפני ד' אלדיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את ד' אלדיך כל הימים".

לפנים מחומת ירושלם הוא כנגד מחנה ישראל במדבר! ז"ל הרמב"ם פ"ז מהל' בית הבחירה הל' יא שלש מחנות היו במדבר **מחנה ישראל** והוא ארבע מחנות, ומחנה לוויה שנאמר בה וסביב למשכן יחנו, ומחנה שכינה והוא מפתח חצר אהל מועד ולפנים. וכנגדן לדורות מפתח

ירושלים עד ה' הבית כמחנה ישראל, ומפתח ה' הבית עד פתח העזרה שהוא שער ניקנור כמחנה לוויה, ומפתח העזרה ולפנים מחנה שכינה. והחיל ועזרת הנשים מעלה יתירה בבית עולמים:

.....

למה להתפלל פסוק זה כאן בין הפריסה על שמע לשמע?

[א'] אמרנו הפסוק 'ד' ימלוך לעולם ועד' (קבלת מלכות שמים כפי בחינה של רש"י) שבא בסוף שירת הים המקושר לבנין ביהמ"ק "... מכון לשבתך פעלת ד'. מקדש, ה' כוננו ידיך: ד' ימלך לעולם ועד" - "חביב ביהמ"ק, שהעולם נברא ביד אחת שנא' (ישעיה מט) 'אף ידי יסדה ארץ' ומקדש בשתי ידים. ואימתי יבנה בשתי ידים? בזמן שה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לבא שכל המלוכה שלו" - רש"י

וז"ל הלבוש סוסי' רפ"א: ... ואומר אין כמוך וכו' ואין כמעשיך - פ' לעשות מעשה בראשית. ולכן סומכים לו מיד מלכותך וגו' להמליכו על כל העולם שבראו. ואח"כ מתפללים להחזיר שכינתו לציון ולבנות חומות ירושלם להחזיר המלכות והעטרה כבדאשונה.

[ב'] בשעת קה"ת אנחנו כאילו עומדים בהר סיני: המשנה ברורה [סי' קמ"ו ס"ק יט] מביא מהב"ח שבשעת קריאת התורה צריך האדם להיות באימה ויראה וכונת הלב כאילו עתה עומד על הר סיני לקבל את התורה. מקור הדברים הוא הזוהר הק' פ' ויקהל נדף ריג):

זוה"ק

כד סליק ספר תורה לחמן, כרין בעאן כל עמא לסדרא גרמייהו לחתא באימתא בדחילו ברתת בויע ולכוונא לבייהו כמה דהשתא קיימין על טורא דסיני לקבלא אורייתא ויהון צייתין וירבון אודנייהו ולית רשו לעמא למפתח פומיהון אפילו במילי דאורייתא וכל שכן במלה אחרא אלא כלהו באימתא כמאן דלית ליה פומא.... ואסיר למקרי בספרא דאורייתא בר חד בלחודוי וכלא צייתין ושתקין בגין דישמעון מלין מפומיה כאילו קבילו לה ההיא שעתא ממורא דסיני....

תרגום

כאשר עולה ספר תורה לשם, אז צריכים כל העם לסדר את עצמם למטה באימה ביראה ברתת ובזיע, ולכוון את לבם כאילו עכשיו עומדים על הר סיני לקבל את התורה, ויהיו מקשיבים ויטו אזניהם, ואין רשות לעם לפתוח פיהם אפי' בדברי תורה וכל שכן בדברים אחרים אלא כולם באימה כמי שאין לו פה.... ואסור לקרות בספר תורה חוץ מאחד בלבד, וכולם מקשיבים ושותקים כדי שישמעו דברים מפיו כאילו מקבלים אותה באותה שעה מהר סיני....

אז כמתן תורה היתה קרבת ד' נוראה - עמדנו במחנה ישראל לפני הר סיני, ומתפללים שגם עתה נזכה שוב לקרבה זו.

כי לך לבד בטחנו מלך - שמע קבלת מלכות שמים, ומי שאינו בוטח בו ית' אינו יכול לקבל מלכות שמים. ובמקום אחר הארכנו.